

OBAVJEŠTAJNI CIKLUS U OBAVJEŠTAJNIM AGENCIJAMA

Pregledni naučni članak

INTELLIGENCE CYCLE IN INTELLIGENCE AGENCY

Review scientific paper

Dragan KORAC

Sažetak

U ovom radu nastojali smo ukazati da je u tranzicionim zemljama prisutno pogrešno poimanje i tumačenje obavještajnog ciklusa, a time i obavještajnih agencija. U cilju prevazilaženja navedenog autor je na veoma pregledan, moderan način izložio i objasnio značaj obavještajnog ciklusa i argumentovano, sa informatičkog gledišta, pokazao da su obavještajne agencije otvoreni dinamički sistemi koji stvaraju obavještajne proizvode.

Ključne riječi:

Obavještajne agencije, sigurnost, obavještajni proizvod, obavještajni ciklus

Abstract:

In this paper author's intention was to point out that in transition countries the wrong perception and interpretation of the intelligence cycle are present, and thus the ones of the intelligence agencies. In order to overcome the previously stated, author has explained and exposed, in a very systematic and modern way, the significance of the intelligence cycle, and argues, from the IT point of view, that intelligence agencies are open dynamic systems that create intelligence products.

Key words:

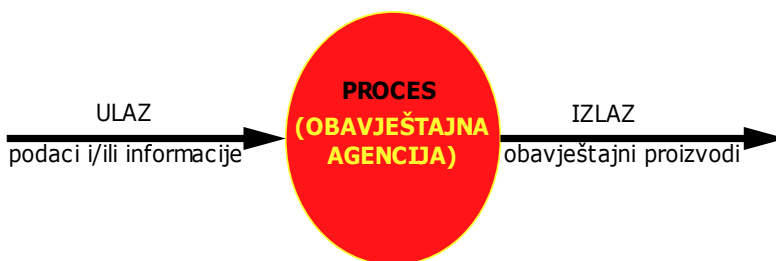
Intelligence agencies, Security, Intelligence product, Intelligence cycle

Uvod

Obavještajna agencija posmatrana sa informacionog aspekta predstavlja otvoreni dinamički sistem, čiji se proces funkcionisanja ogleda u načinu interaktivne razmjene informacija između okoline i korisnika. Okolina sistema predstavlja skup objekata i njihovih veza, relacija i skupa svojstava relacija čije promjene utiču na sistem ili dolazi do njihovih promjena uslijed ponašanja sistema. Dejstvo okoline na obavještajni sistem opisuje se preko ulaza (podataka i/ili informacija), a dejstvo obavještajnog sistema na okolinu preko njegovih izlaza (obavještajnih proizvoda).

Operator transformacije sistema (obavještajna agencija) predstavlja proces po kome se ulazne veličine pretvaraju u izlazne veličine. Na taj način se pokazuje da je obavještajna agencija otvoren dinamički sistem koji svojim funkcionisanjem vrši transformaciju ulaznih u izlazne veličine.

Radi potpunijeg shvatanja prezentovano je ilustrativno prikazano sljedećom slikom.

Slika br.1.

Najvažnije obilježje obavještajne agencije je obavještajni ciklus. U literaturi se mogu pronaći različiti pristupi definisanja koncepta obavještajnog ciklusa podijeljenog u četiri, pet, šest pa čak i do jedanaest faza (koraka). Međutim, ono što je ključno jeste da mnogi autori (posebno iz tranzicionih zemalja) pri tom ne razlikuju ulazne od izlaznih veličina. Tako na primjer, u fazi obavještajnog prikupljanja navode da obavještajna agencija prikuplja obavještajne podatke, a u fazi distribucije iste ustupa korisniku, što je svakako neprihvatljivo.

U ovom radu, polazeći od savremenog pristupa shvatanja i poimanja obavještajne problematike, pa time i obavještajnog ciklusa, nastajali smo definisati i prezentovati obavještajni ciklus koji bi jasno ukazao na distinkciju između ulaznih i izlaznih veličina.

Obavještajni ciklus

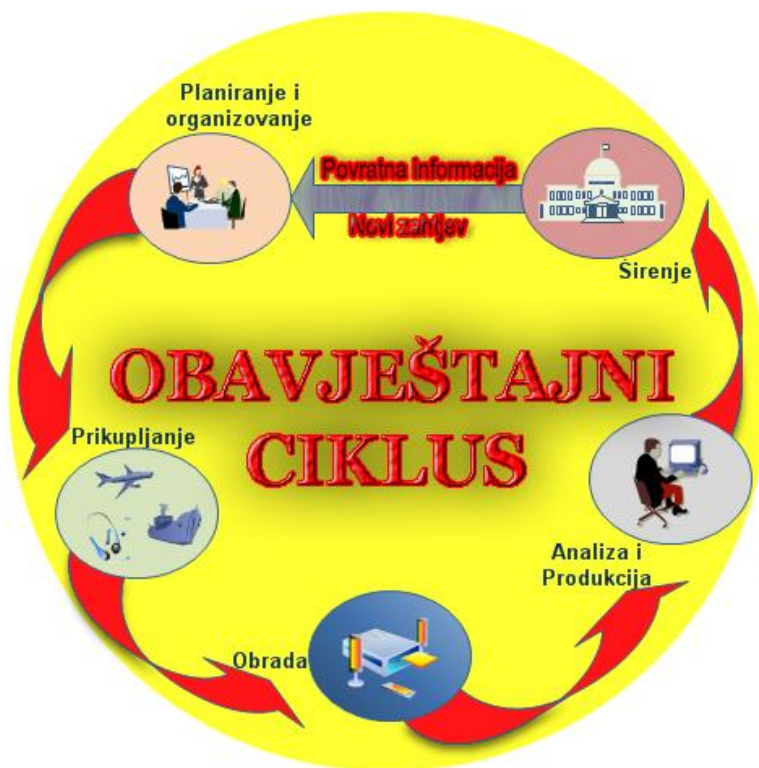
Obavještajni ciklus predstavlja dinamičan, neprekidan i kontinuiran proces koji započinje pitanjem, a odgovor neminovno dovodi do novih pitanja. Dakle, u osnovi, kraj jednog obavještajnog ciklusa predstavlja početak sljedećeg obavještajnog ciklusa. Obavještajni ciklus je koncept koji opisuje osnovne faze nastanka obavještajnog proizvoda u obavještajnim agencijama, odnosno, to je postupak u kome se od zaprimljenih sirovih podataka i informacija procesom "oplemenjivanja" dobija obavještajni proizvod. Obavještajni ciklus grafički predstavlja cikličnu stazu koja se sastoji od ponavljanja čvorova. U ovom radu obavještajne aktivnosti su izdiferencirane na sljedećih šest faza:

1. Planiranja i organizovanje,

2. Prikupljanja,
3. Obrade,
4. Analiza i produkcija,
5. Širenje (dijeljenje)
6. Povratna informacija (Feedback).

Neophodno je istaći da je Centralna obavještajna agencija (CIA) takođe, obavještajni ciklus izdiferencirala na šest faza (Colleen McCue, 2007: 47).

Radi potpunijeg shvatanja obavještajni ciklus je ilustrovan slikom br.2.

Slika br.2. Obavještajni ciklus

Planiranje i organizovanje

Planiranje i organizovanje predstavlja polazno mjesto obavještajnog ciklusa tj. mjesto prepoznavanja (identifikovanja) potrebnih podataka i informacija iz zahtjeva. Planiranje i organizovanje suštinski treba da izražavaju realne i prioritetne zadatke i u skladu sa raspoloživim sredstvima. U ovoj fazi definiše se okvir za donošenje odluke koji određuje osnovne elemente podatka i informacije i planira se

neophodno obavještajno osoblje. To znači da se u prvi plan posmatranja stavljaju potrebe i zahtjevi korisnika (vladinih institucija, parlamenta, stranih obavještajnih agencija i sl.) koji predstavljaju ulazne elemente procesa. Tipično, obavještajni izvori ili organizacije i korisnici zajedno generišu obavještajne zahtjeve koji dovode do stvaranja procesa. Obavještajni zahtjevi transformišu potrebe korisnika u obavještajni akcioni plan. Kvalitet iz tog odnosa određuje nivo obavještajnih aktivnosti organizovanih za potrebe korisnika. Sprovodi se u vidu plana obavještajne djelatnosti, gdje se obrađuju zadaci i određuju snage i sredstva za izvršavanje tih zadataka po mjestu i vremenu. Vladini obavještajni zahtjevi uglavnom se izražavaju pojmovima strane prijetnje po nacionalnu i svjetsku bezbjednost. U literaturi se može vidjeti da zahtjevi (requirement) čine zasebnu fazu u obavještajnom ciklusu. Planiranje obuhvata cjelokupan obavještajni proces, počevši od faze procjene zahtjeva i kulminira s isporukom konačnog obavještajnog proizvoda. Planovima se dolazi do poznatih ili predvidljivih obavještajnih zahtjeva. Planiranje predstavlja upravljanje čitavim procesom stvaranja obavještajnih proizvoda koji uključuje:

- Zahtjeve za određenim obavještajnim proizvodima podnesene od strane eksternih korisnika ili same obavještajne agencije,
- Određivanje relevantnih podataka i informacija,
- Prioritizaciju pitanja, i
- Identifikaciju državnih i nevladinih aktera koji dozvoljavaju prismostru.

Prikupljanje

Proces prikupljanja "sirovog" materijala (podataka i informacija) čini osnovu obavještajnog proizvoda. CIA kao i sve moderno razvijene zemlje svijeta u svom obavještajnom radu koristi termin sirovi podaci kao i konačni (završni) obavještajni proizvodi (Wagner, 2007:72). Prikupljanje podataka i informacija je ključalni, primarni i najkompleksniji proces u funkciji obavještajne djelatnosti, proces u kojem se koristi najviše vremena, snage i sredstava obavještajnih agencija. Proces prikupljanja podataka i informacija je usmjeren na podatke i informacije na osnovu kojih se mogu anticipirati budući događaji, prijetnje, pojave, akcije ili procesi a izvode se agresivno (ofanzivno) na legalan (specifičnim metodama) ili tajni (ilegalan metoda) način.

Na kvalitativnost prikupljenih podataka i informacija utiču stručnost, iskustvenost, operativnost, profesionalnost, moralne vrijednosti kao i odgovarajući naučno-stručni korektivi obavještajnog osoblja. U cilju što uspješnijeg prikupljanja materijala, angažuje se obavještajno osoblje koje posjeduje posebne kvalitete i osobine ličnosti. Proces prikupljanja podataka i informacija modernih obavještajnih agencija moguće je razvrstati na sljedeće dvije obavještajne metode:

1. Javni (otvoreni, neklasifikovani) izvori - Open source (OS),
2. Tajni (klasifikovani) izvori - Secret source (SC), koji uključuju:

- a. Ljudske izvore - Human source (HUMINT), i
- b. Tehnička sredstva - The technical collection (SIGINT,IMINT,MASINT,...)¹⁵⁵.

Etimološki posmatrano riječ metoda potiče od grčke riječi "methodos" - put, traženje. Metoda obavještajne agencije može se definisati kao skup specifičnih postupaka i načina obavještajnog rada, kako bi se došlo do bilo kog problema na koji je fokusirana pažnja. U svom obavještajnom prikupljanju podataka i informacija CIA specifikuje pet osnovnih sakupljačkih modaliteta:

- SIGINT (koji uključuje potkategorije COMINT i ELINT),
- IMINT,
- MASINT,
- HUMINT,
- OSINT (Colleen McCue, 2007: 48).

Obrada

U ovoj fazi se odvija priprema i konverzija svih prikupljenih podataka i informacija relevantnih za strategiju u formu koja se može analizirati. U te aktivnosti ubrajamo klasifikaciju, analizu sredstvima kao što su dešifrovanje i prevođenje sa stranih jezika, dotjerivanje teksta ili rezolucije slike, prevođenje podataka i informacija pohranjenih na filmu ili traci putem fotografskih i elektronskih procesa, i sl., a sve u cilju njihove što lakše dostupnosti za daljnje kompjutersko "prekopavanje". Obradom se bave analitičari visokih stručnih kvaliteta od čijeg rada zavisi upotrebljivost prikupljenih podataka i informacija. Bitno je naglasiti da se prije same obrade vrši filtriranje sirovog materijala, tj. odbacivanje nepotrebnih ili neispravno sakupljenih podataka i informacija. Za obradu podataka i informacija razvijeni su softverski alati, koji pored naučne objektivnosti i ekonomičnosti u znatnoj mjeri ubrzavaju proces obrade. Integralno ispitivanje podataka predstavlja skup kompjuterskih pomoćnih tehnika kao što su multivarijantna statistička analiza, uključujući tehnike vještačke inteligencije, koje su sposobne da obrade veliki broj podataka sa indikacijama skrivenih ili neočekivanih informacija i modela ponašanja, te neke od analitičkih tehnika kao što su rovaranje (iskopavanje, rudarenje) podataka (engl. Data mining), onlajn analitičko obrađivanje, analiza događaja, strategijski sistem ranog upozorenja i dr.

Rovarenje podataka (eng. *Data mining*) je klasifikovanje, organizovanje ili grupisanje velikog broja podataka i izvlačenje relevantnih informacija. Sam termin može se tumačiti kao proces pronalaženja korisnog znanja ili informacija, odnosno ot-

---

¹⁵⁵ Opširnije o ovome govori autorov magistarski rad pod naslovom *Informacioni sistemi obavještajnih agencija tranzicionih zemalja u kontekstu evropskih integracija*.

krivanje znanja iz velike količine podataka. Rovarenje se otkrivaju odnosi, logičnost, pravilnost, te uopšteno bilo kakve strukture među podacima. Proces rovarenje primjenjuju analitičari kako bi dobili odgovore na značajna pitanja (pri čemu je od velike važnosti postavljanje pravih upita) i doznali značajne trendove "skrivenih" u velikim zbirkama podataka. Na taj način poboljšava se proces donošenja odluka na strateškom organizacionom nivou pružajući uvid u "skrivenih" informacije. Razvoj tehnologije, računara, interneta bitno doprinosi lakšem organizovanju podataka, međutim da bi oni postali obavještajno upotrebljivi neophodno je njihovo pretvaranje u informacije i znanje. Rovarenje podataka je mnogo više analitički nego što je matematički i statistički proces. Zapravo, postoji opšte pravilo gdje je rovarenje podataka proces 80-20%, pri čemu je 80% priprema a 20% analiza (Colleen McCue, 2007: 47). Analitičari navode da je na osnovu primjene tehnike rovarenje podataka, američka vojska uspjela identifikovati vođu terorističkog napada na kule blizance (Twin Towers) 11.09.2001. godine, kao i da se tom tehnikom koriste Centralna obavještajna agencija (CIA) i Kanadska bezbjednosno- obavještajna agencija (CSIS) (Colleen McCue, 2007: 47).

Analiza i produkcija

U postupku analize koristi se niz operativnih i analitičkih postupaka procjene istinitosti koja se može izvesti na osnovu raspoloživog materijala. Suštinski, analiza predstavlja fazu kada se iz ogromne količine obrađenog materijala sintetizuju vrijedni podaci i informacije, kombinuju sa ciljem provjeravanja i formiranja slike problema ili pojave. Drugim riječima, obavlja se slaganje obavještajnog mozaika iz niza obavještajnih dijelova s ciljem stvaranja gotovog obavještajnog proizvoda, koji će kao takav biti koncizan, potpun, relevantan i blagovremen za donosioca odluka. Ovi proizvodi mogu biti relativno kratki i ograničeni na dubinu ili pokrivenost, te mogu biti duži i predstavljaju više sveobuhvatno proučavanje određene teme ili problema. Obavještajni proizvodi nastali integracijom iz više izvora omogućuju dublje analize i uvide. Analitičke procedure se obavljaju dva puta i to u procesu planiranja i u procesu kompletiranja. Svrha analize je da za specifičnog donosioca odluka otkrije fundamentalni značaj odabrane mete informacije. Često analiza uključuje i procjenu kao mogući ishod, pružajući mnoge moguće specifične događaje. Ova funkcija nije predviđajuća i ako u pojedinim slučajevima može izgledati kao takva. U nekim slučajevima analiza može uključivati predviđanje koje zahtijeva analitičko mišljenje sa naznačenim stepenom pouzdanosti. Obavještajna analiza se odvija kroz nekoliko koraka:

- procjena podataka i informacija (omogućuje procjenu vjerodostojnosti sadržaja i pouzdanosti izvora),
- integracija-opisivanje podataka i informacija, (omogućuje integrisanje podataka i informacija njihovog značenja, te utvrđuje one koji nedostaju),
- hipoteza (omogućuje privremeno objašnjenje s ciljem potvrđivanja ili odbijanja, te usmjerava proces prikupljanje podataka i informacija),

- zaključivanje (misaoni proces koji sadrže i primjenjuje različite metode kao što su deduktivne, induktivne, kognitivne, individualne i kolektivne).

Također, svaka hipoteza je vjerodostojno ispitana i uspoređena uz sticanje podataka i informacija u kontinuiranom procesu izvođenja zaključka. Često se u analizi istovremeno provjerava nekoliko hipoteza pri tom stvarajući potencijalne događaje i testirajući korišćenjem rigoroznih mentalnih procesa, subjektivnog domena znanja, iskustva i drugih raznovrsnih pozadinskih vještina. U procesu analize je neophodno pojasniti kako se došlo do određenih zaključaka, kada je moguće naznačiti izvore koji su korišteni, objasniti primarne faktore koji podržavaju analizu kao i moguće posljedice ukoliko bi se faktori promijenili. Oblikovanjem konačnih obavještajnih proizvoda se također naznačava ono što ostaje nepoznato. Obično analitičari u postupku analize nemaju direktan pristup subjektu interesovanja, ali umjesto prikupljanja podataka i informacija iz različitih vrsta izvora, daju doprinos u stvaranju privremenog objašnjenja za subjektive aktivnosti, događaje ili pojave. Na osnovu analitičarevih procjena stvaraju se uslovi za prikupljanje novih podataka i informacija. Uspješnost izrade obavještajnih proizvoda prvenstveno zavisi od stručnosti analitičara, njihovih tehničkih vještina, vještina rada s ljudima, vještinama oblikovanja i razumijevanja, pomoću kojih mogu da na bazi raspoloživih informacija i znanja stvore nova, koja neminovno dovode do boljeg odlučivanja. Uspješna obavještajna analiza doprinosi:

- Pouzdanim obavještajnim proizvodima i sposobnostima,
- Posjeduje neophodnu sposobnost za specijalizovano obučavanje,
- Sposobnostima da izvrši posebne zadatke timskog posla,
- Izloži lične karakteristike koje su kompatibilne sa radom obavještajne analize.

Širenje (dijeljenje, distribucija)

Širenje predstavlja fazu u obavještajnom ciklusu koja se realizuje distribucijom konačnih obavještajnih proizvoda korisnicima za čije interese je i organizovan obavještajni ciklus. Prilikom distribucije obavještajnog proizvoda obavještajna agencija obavezno navodi pouzdanost informacija, ali ne imenuje izvore informacija, štiteći pri tom i metode koje su korištene. Neophodno je naglasiti da obavještajni proizvodi mogu biti brzo razvijeni, uslovljeni iskrsavanjem ili brzinom promjena određenog događaja. U takvim situacijama njihova distribucija se obavlja u najkraćem mogućem roku. Obavještajni proizvodi se distribuišu korisnicima u različitim oblicima: putem sirovih poruka, dnevnih elektronskih i štampanih publikacija, video - konferencija, usmenog informisanja - brifinga, dugoročnim studijama, zaštićenim telefonskim pozivima i ličnim susretima s pojedinačnim analitičarima. Sve više, obavještajni proizvodi se pohranjuju u kompjuterske baze podataka koji omogućuju korisnicima elektronsko preuzimanje prema potrebi. Obavještajne agencije nastoje stalno širiti svoje proizvode na način i u obliku koji najbolje odgo-

varaju korisnicima. Gdje je to neophodno, izlazi se u susret podrške prilagođavajući se potrebama pojedinačnih korisnika.

Povratna informacija (Feedback)

Obavještajni ciklus je zaokružen kada korisnici daju povratne informacije (feedback) donosiocima odluka ili izmijenjene zahtjeve. Sa povratnom informacijom se ne završava obavještajni ciklus već se kontinuirano nastavlja dijalog između obavještajne agencije i korisnika. Povratna informacija je informacija koja otkriva u kojoj mjeri su izvršeni obavještajni zadaci. Ona predstavlja najvažnije obilježje obavještajne djelatnosti, što znači da država određuje potreban obim obavještajnog interesovanja i obim informacija potrebnih o objektu interesovanja, te dodjeljuje zadatke izvršiocima, prati realizaciju i koristi dobijene obavještajne proizvode. Značaj i uloga povratne informacije je višestruka:

- Povratnom informacijom se vrši modifikacija ili kontrola procesa ili sistema kroz analizu željenih i dobijenih rezultata.
- Povratna informacija se može koristiti za usmjeravanje na nova istraživačka polja ili identifikovanja praznina (nedostataka) u obavještajnoj informaciji koji moraju biti blagovremeno korigovane.
- Povratna informacija je važan korektivni faktor sa kojim se vrši provjera izvora.
- Povratna informacija obezbjeđuje korigovanje prioriteta ili naglašavanja.
- Za obavještajno osoblje ona predstavlja jedan od najmoćnijih i najplodotvornijih motivacionih alata.

Bez obzira da li se radi o korisnom obavještajnom proizvodu ili ne, povratna informacija je nezaobilazna od strane korisnika prema obavještajnom osoblju. Razlog je prevashodno što obavještajno osoblje treba da zna, šta je to korisno u obavještajnom proizvodu, a šta ne, kako bi mogli da djeluju korektivno i unaprijede razvoj svojih aktivnosti s ciljem boljeg opsluživanja korisnika. Povratna informacija treba da uključuje sljedeća ključna obavještajna pitanja (Key Intelligence Questions-KIQs):

- Da li je obavještajni proizvod upotrebljiv?
- Da li je pravovremen?
- Koje su činjenice upotrijebljene?
- Kako?
- Da li je obavještajni proizvod ispunio očekivanja? Ako ne, zašto ne?
- Šta je sljedeće?

Odgovori na postavljena pitanja treba da obezbijede prečišćen obavještajni proizvod, sa većom upotrebljivošću i da unaprijedi povratnu sesiju. Prema tome, obavještajni proizvodi zapravo generišu zahtjeve kroz iterativne procese. U litera-

turi je moguće pronaći da je povratna informacija integrisana sa fazom širenja obavještajnih proizvoda.

Zaključno razmatranje

Cilj ovog rada je da ukaže na određene devijantnosti koje karakterišu tranzicione zemlje u poimanju i shvatanju obavještajne problematike, koja se na neadekvatan, često pogrešan, način tumače i provlače kako u obavještajnoj praksi tako i u proučavanju na mnogim visokoškolskim ustanovama, pa čak i kao takvi su ugrađeni u zakonske okvire ili prezentovani na dostupnim veb adresama obavještajnih agencija. Najočigledniji primjer spomenutog je OBA-OSA BiH, gdje se u Zakonu o OBA-OSA BiH, član br.5. (preuzeto sa veb adrese) navodi "Obavještajno-sigurnosna/bezbjednosna agencija BiH odgovorna je za **prikupljanje obavještajnih podataka** u vezi s prijetnjama po sigurnost Bosne i Hercegovine, kako unutar, tako i van države. Sa informatičkog aspekta neprihvatljiv je takav pristup jer se na taj način obavještajna agencija prikazuje kao stanje sistema u kome ne dolazi do procesa. Na teorijskoj i naučnoj osnovi predstavili smo obavještajni ciklus po uzoru na obavještajni ciklus moćno razvijenih zemalja svijeta, i ukazali na proces **stvaranja** obavještajnog proizvoda, a **ne prikupljanja**. Nemoguće je prikupiti obavještajni podatak, obavještajna agencija je procesna organizacija koja u obavještajnom ciklusu u fazi analize i produkcije proizvodi obavještajne proizvode pa samim tim i obavještajni podatak. U obavještajnom ciklusu su naznačeni koraci kroz koje se vrši proces oplemenjivanja zaprimljenog "sirovog" podatka i/ili informacije do njegove transformacije u konačan obavještajni proizvod. Danas u moderno razvijenim zemljama svijeta postoji jedinstven pristup u tumačenju i distinkciji naziva "sirovi" podatak i informacija (ulazne veličine) i "završni" obavještajni proizvod (izlazne veličine).

Literatura:

- Berkowitz, (2007), *The Future of American Intelligence*, Hoover Press.
- BIA, (2005), *Bezbednosno-informativna agencija*, Beograd.
- Goldman, J, (2006), *Words of Intelligence A Dictionary*, The Scarecrow Press.
- Johnson, L, (2007), *Handbook of Intelligence Studies*, Routledge.
- Johnson, L, (2007), *Strategic Intelligence, Volumes 1–5*, Praeger security international.
- McCue, C, (2007), *Data Mining and Predictive Analysis*, Elsevier Inc.
- Scott L.V., Jackson P.D. (2004), *Understanding Intelligence in the Twenty-First Century*.
- Wagner, H, (2007), *The Central Intelligence Agency*, Infobase.

Internet stranice:

- www.bia.gov.rs
- www.cia.gov
- www.en.wikipedia.org
- www.mup.hr
- www.osa-oba.gov.ba
- www.soa.hr
- www.ia.gov.mk

Biografije

Dragan Korać rođen 24.09.1974. godine u Prijedoru. Diplomirao 1999. godine na Mašinskom fakultetu gdje je stekao zvanje diplomiranog inženjera mašinstva. Magistrirao je na Univerzitetu u Banja Luci 2009. godine.
korac@teol.net